Valvira
Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

Dnro V/36426/2020

4.11.2020

Eduskunnan lakivaliokunta
lav(at) eduskunta.fi

Lausuntopyyntönne 23.10.2020

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt muun muassa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) sekä Pohjois-Suomen aluehallintoviraston asiantuntijoita etäkuultaviksi ja kirjallisia asiantuntijalausuntoja hallituksen esityksestä (HE 165/2020 vp) vankeuslain ja tutkintavankeuslain tupakointia koskevien säännösten muuttamisesta. Esitettävillä muutoksilla tupakointi kiellettäisiin suljetuissa vankiloissa.

Yleistä

Valvira pitää toimenpiteitä tupakoinnin ja siitä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi yleisellä tasolla kannatettavina. Myös vankien kannustaminen tupakoinnin lopettamiseen on perusteltua. Vankiterveydenhuoltoa valvovana viranomaisena Valviran tärkeimpänä tehtävänä on huolehtia siitä, että vangit saavat terveydentilansa edellyttämää asianmukaista hoitoa oikea-aikaisesti. Vankiterveydenhuollossa pyritään mahdollisuuksien mukaan noudattamaan niin sanottua normaalisuusperiaatetta, jonka mukaan vankien terveydenhuolto tulee järjestää vastaavasti kuin muidenkin kansalaisten. Vankien terveydenhuollon järjestämistä, tuottamista sekä heidän oikeuksiaan potilaina koskevat samat säännökset kuin muitakin kansalaisia.

Lakiesityksen mukaan tupakoinnin kieltäminen toteutettaisiin siten, että Vankiterveydenhuollon yksikkö ja Rikosseuraamuslaitos tarjoaisivat vangeille tukea tupakoinnin lopettamiseen. Tällaisia tukitoimia olisivat nikotiinikorvaustuotteiden ja tarvittaessa lääkekorvaushoidon antaminen sekä lopettamista tukeva yksilöohjaus ja tukiryhmät. Nämä tukitoimet ovat sinänsä asianmukaisia. Valvira pitää ensiarvoisen tärkeänä sitä, että tukitoimia on saatavilla siinä määrin kuin vangit niitä tarvitsevat riippuvuudestaan aiheutuviin vieroitusoireisiin sekä psyykkisen ja sosiaalisen riippuvuutensa hoitoon.

Uudistuksen myötä Vankiterveydenhuollolle tulisi seuraavia lisätehtäviä:
1) hoidon tarpeen arviointi tupakoinnin vieroitushoidon osalta,
2) tupakan vieroitusoireita käsittelevän ohjauksen järjestäminen,
3) lääkehoitoa tarvitsevien potilaiden tunnistaminen sekä
4) edellä tarkoitettujen lääkkeiden määrääminen ja antaminen.

Näiden lisätehtävien suorittamiseksi Vankiterveydenhuollon yksikön on arvioitu tarvitsevan 3 lisähenkilötyövuotta sekä lääkehoitokustannuksina 100.000 € vuodessa.

kirjaamo@valvira.fi
Puhelin 0295 209 111
www.valvira.fi

PL 43, 00521 Helsinki
Ratapihantie 9, 00520 Helsinki
Faksi 0295 209 700

Koskenranta 3, 96100 Rovaniemi
Faksi 0295 209 704

Nikotiinikorvaustuotteiden antaminen olisi esityksen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä, mikä toteutettaisiin 175.000 € määrärahalla vuodessa. Tämä riittäisi vankien ilmaiseen lääkitykseen 4 viikoksi.

Tupakkariippuvuudesta ja sen hoidosta

Käypä hoito -suosituksen mukaan tupakkariippuvuudella tarkoitetaan tupakoinnin aiheuttamaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen riippuvuuden muodostama oireyhtymää, joka luokitellaan krooniseksi sairaudeksi. Tupakointiin liittyy usein myös muu päihderiippuvuus. Voimakkaalle psyykkiselle riippuvuudelle on tyypillistä pakonomainen halu saada tupakkatuotteita ja kykenemättömyys pidättäytyä niiden käytöstä sekä kyvyttömyys lievittää ahdistusta muilla keinoin kuin tupakoimalla. Psyykkinen riippuvuus voi yhdistyä vahvasti myös sosiaalisiin tilanteisiin, mikä on omiaan vahvistamaan riippuvuutta.

Yleisimpiä tupakan vieroitusoireita ovat ärtyisyys, huonovointisuus, kärsimättömyys, tupakanhimo, levottomuus, keskittymisvaikeudet, univaikeudet ja päänsärky. Fyysiset vieroitusoireet alkavat 2–12 tunnin kuluessa tupakoinnin lopettamisesta, ovat huipussaan 1–3 vuorokauden kuluttua ja kestävät keskimäärin 3–4 viikkoa. Nikotiinikorvaushoidon tavanomainen kesto on 2–3 kuukautta, mutta hoitoa voidaan jatkaa turvallisesti ainakin puolen vuoden ajan.

Käypä hoito -suosituksen mukaan nikotiiniriippuvuuden hoidon tulee perustua riippuvuuden vakavuuden arviointiin. Potilaalle tulisi aina tehdä yksilöllinen vieroitussuunnitelma, joka kirjattaan hoitosuunnitelmaan.

Vankiterveydenhuollon voimassa olevan ohjeistuksen mukaan se korvaa tupakoinnin lopettamiseen tarvittavan lääkityksen seuraavissa tapauksissa:
- muiden sairauksien takia (esim. koronaaritauti, ASO tauti tai COPD)
- tupakoinnin lopettaminen on kuntoutumisen kannalta ehdottoman oleellista (esim. leikkausten jälkitilat), ja
- potilaalla on motivaatio tupakoinnin lopettamiseen.

Mikäli vankila on siirtymässä savuttomaksi, voidaan poikkeuksellisesti kaikille tupakoinnin lopettamiseen motivoituneille määrätä kertaalleen tupakoinnin vieroituslääke ja/tai kolmen kuukauden nikotiinikorvaushoitojakso. Muissa tapauksissa potilas voi omalla kustannuksellaan hankkia kanttiinista vieroitusvalmisteita.

Terveydenhuolto ei suosittele tietynlaista nikotiinituotetta kuin terveydellisin perustein. Terveydelliseksi syyksi voidaan luokitella esimerkiksi hammasproteesit, jolloin purukumin pureminen ei onnistu. Mainitun kaltaisessa tapauksessa jokin soveltuva nikotiinikorvausvalmiste on parempi vaihtoehto.

Arviointi

Vankiterveydenhuollon lisääntyviin tehtäviin nähden 3 henkilötyövuoden lisäresurssi ja 100.000 € lisämääräraha vaikuttavat niukoilta. Vankiterveydenhuollossa on jo tällä hetkellä huomattava resurssipula. Suomessa on noin 3000 vankia ja 80 % heistä tupakoi. Näistä suuren osan voidaan arvioida tarvitsevan erilaisia tukitoimia tupakoinnin lopettamiseksi. Tuen ja avun tarpeen voi ajatella olevan suurin silloin, kun vieroitusoireet ovat vaikeimmillaan, eli muutaman ensimmäisen vuorokauden aikana tupakoinnin lopettamisen jälkeen.

Valvira katsoo, että resursseista päätettäessä myös seuraaviin seikkoihin tulee kiinnittää erityistä huomiota:
- psykiatristen potilaiden vieroitushoidon toteuttamisen erityiset haasteet,
- suljetusta vankilasta avolaitokseen siirtyvien vankien tupakoimattomuuden jatkumisen tukeminen,
- tukipalvelujen tarjoaminen myös suoraan avolaitokseen rangaistusta suorittamaan saapuville vangeille,
- alaikäisten vankien mahdollisen tupakka- ja nikotiinivieroituksen tarpeen arvioiminen ja heidän asianmukaisten tukitoimiensa järjestäminen,
- sakkovankien lisääntymisen aiheuttama lisätyö vieroitushoidonkin osalta, sekä
- suun terveydenhuollon ammattilaisten osallistuminen potilaiden tupakkavieroitukseen.

Joka tapauksessa tulee huolehtia siitä, että vankiterveydenhuollolle jää riittävästi aikaa valmistautua muutokseen.

Valvira toteaa lisätehtävien osalta vielä seuraavaa.

1) Hoidon tarpeen arviointi

   Hoidon tarpeen arvioinnin ongelmana on resurssien vähäisyyden lisäksi myös se, että vankiloiden poliklinikoilla ei yleensä ole terveydenhuollon ammattihenkilöitä viikonloppuisin. Tämä estää yksilöllisen ja huolellisen hoidon tarpeen arvioinnin silloin, kun vanki saapuu vankilaan. Jotta vieroitushoidon tarve tulisi asianmukaisesti ja oikea-aikaisesti arvioiduksi, vankilan poliklinikoilla pitäisi olla terveydenhuollon ammattihenkilö myös viikonloppuisin tai toiminta pitäisi järjestää muutoin siten, että terveydenhuollon ammattihenkilö pystyy tekemään hoidon tarpeen arvioinnin. Mikäli näin ei ole, vaarana on, että korvaushoito aloitetaan samanlaisena kaavamaisesti kaikille sitä tarvitseville ilman, että hoidon tarve tulee yksilöllisesti arvioiduksi. Joissakin vankiloissa ei pystytä tekemään tulotarkastusta vangin saapuessa, jolloin myös vieroitushoidon tarpeen arvioiminen viivästyy.

   Esityksessä ei ole tuotu esille, miten nikotiinikorvaushoito on tarkoitus toteuttaa vankiloissa. Epäselväksi jää, antaako valvontahenkilöstö vankilaan saapuvalle vangille nikotiinikorvaushoitovalmisteita, kuka päättää ja millä

perusteella korvaushoitotuotteiden valinnasta, niiden määrästä ja lääkemuodosta sekä miten huomioidaan mahdolliset terveydelliset syyt nikotiinikorvaustuotteen valinnassa.

Vangit vieroitetaan rangaistuksen alkaessa myös pääasiassa keskushermostoon vaikuttavista lääkkeistä (pkv-lääkkeet), mikä lisää erilaisia vieroitusoireita, jotka ovat voimakkaimmillaan juuri ensimmäisinä päivänä. Tästäkin näkökulmasta mahdollisimman pikainen hoidon tarpeen arviointi ja tämän edellyttämä hoito tulisi varmistaa.

2) Tupakoinnin lopettamista käsittelevän ohjauksen järjestäminen

Edellä on todettu, että tupakkariippuvuus voi olla varsin voimakas ja siihen liittyy usein suuri psyykkinen komponentti. Suunnitellussa tupakoinnin kieltämistä koskevassa tilanteessa vankien saatavilla pitää olla ryhmäohjauksen ohella riittävä määrä myös asianmukaista yksilöohjausta. Tämä edellyttää panostusta henkilökunnan lisäkouluttautumiseen sekä ajallista mahdollisuutta ohjauksen järjestämiseen. Lääkkeellinen vieroitushoito edellyttää lisäksi tarpeen mukaan seurantakäyntejä vankiterveydenhuollossa.

3) Lääkehoitoa tarvitsevien potilaiden tunnistaminen

Lääkehoitoa tarvitsevien potilaiden määräksi on arvioitu 500. Valviran näkemyksen mukaan määrä vaikuttaa pieneltä, koska se vastaa vain noin kolmasosaa tupakoivista vangeista. Käypä hoito -suosituksen mukaan vieroituksen tulokset parantuvat 1,5-3 kertaisesti lääkehoidon avulla. Suosituksen mukaan tupakoinnin lopettajaa tulisi rohkaista vieroituslääkkeiden käyttöön.

4) Lääkkeiden määrääminen vieroitusvaiheessa

Monen vankilan poliklinikalla lääkäri käy vain esimerkiksi kerran viikossa, ja vieroituslääkityksen aloittaminen edellyttää lääkärin määräystä. Tämän vuoksi ainakin mahdollisuus lääkärin konsultaatioon ja tarvittaessa vastaanotolle pääsyyn tulee varmistaa.

Tällä hetkellä vankiterveydenhuolto antaa lääketieteellisistä syistä vieroittuville, tai jos vankila on siirtymässä savuttomaksi, kaikille vapaaehtoisesti vieroittuville lääkehoitoa ja/tai nikotiinikorvaushoitoa ilmaiseksi kolmen kuukauden ajan. Rikosseuraamuslaitokselle ehdotetulla lisämäärärahalla voitaisiin kuitenkin antaa nikotiinivieroitustuotteita vain neljäksi viikoksi vankia kohden. Valviran näkemyksen mukaan vangeilla tulisi jatkossakin olla mahdollisuus saada ilmaiseksi sama määrä nikotiinikorvaustuotteita kuin vankiterveydenhuollossa nyt noudatettavan käytännön mukaan annetaan. Vankien aseman ei tältä osin tulisi muuttua huonommaksi suunnitellussa tilanteessa, jossa tupakasta vieroittautuminen ei kaikkien kohdalla perustu vapaaehtoisuuteen.

Esityksen mukaan lähes kaikki tupakoinnin tällä hetkellä havaittavissa olevat haittavaikutukset poistuisivat tupakoinnin kieltämisellä. Valvira toteaa kuitenkin, että nikotiiniriippuvuuden voimakkuuden vuoksi tupakointikielto saattaa johtaa tupakkatuotteiden salakuljetukseen ja tähän liittyviin oheisilmiöihin, kuten kauppaan, painostukseen, kiristämiseen jne samalla tavoin, kun tällä hetkellä tapahtuu lääkkeiden ja huumeiden osalta. Vastaava menettely saattaa lisääntyä myös nuuskan osalta.

Lopuksi

Toimenpiteet tupakoinnin ja siitä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi ovat vankien, kuten muidenkin kansalaisten, osalta perusteltuja. Suljettuihin vankiloihin suunnitellun tupakointikiellon seurauksena vankien tupakointi loppuu heidän tahdostaan riippumatta. Valvira katsoo, että tällaisessa tilanteessa asianmukaisen vieroitushoidon ja tukitoimien järjestäminen on ensiarvoisen tärkeää. Tämä edellyttää sitä, että vankiterveydenhuollolle turvataan näitä lisätehtäviä vastaavat resurssit.

Ratkaistu: 04.11.2020
Ratkaisija: Henriksson Markus
Virka-asema: Ylijohtaja
Esittelijät:
Vitie Leena-Maija, Lakimies

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asiankäsittelyjärjestelmässä.
Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.